

Додаток 4. Художнє слово

ГОРІХ ЧИ ГАРБУЗ?

Кримськотатарська народна казка-легенда

Жили собі в одному селі чоловік та жінка і був у них один-єдиний син. Коли син народився — зраділи вони: буде кому доглянути їх до старості. Ось виросте син і буде поле орати, худобу пасти, дрова на зиму запасати, а вони, старі, відпочинуть.

Та от син виріс, батьки постаріли, а відпочинку їм немає. Син вийде на сонечко, розляжеться на траві і лежить, а батьки працюють. Лежить їхній син і мріє про те, як піде він у місто і знайде під кущем торбу із золотими монетами...

Минав час, старі батьки померли і залишився син один. Продав він батьківську землю, худобу, гроші проїв і сидить думає-міркує, що ж йому робити? Бачить, сусіди на зиму запаси роблять: несуть з лісу горіхи, яблука, груші, кизил, дрова... Вирішив і він піти в ліс по горіхи. Узяв великий мішок, ходив лісом, ходив, поки не натрапив на великий кущ ліщини. Горіхів на ньому видимо-невидимо. Щоправда, дістати їх теж непросто.

Вирішив він перед тим, як залізти на ліщину, відпочити. Лежить син під кушегою, дивиться на горіхи і мріє: «От коли б кожен горіх був завбільшки з гарбуз, то й одного такого горіха вистачило б на весь тиждень. Прийшов до дерева раз у тиждень, зірвав один горіх-гарбуз — і живи собі, не знаючи клопоту!».

Мріяв син, мріяв і не помітив, як заснув. Приснилося йому, що приніс він у місто великий-превеликий горіх і запросили його з цим горішищем у палац до самого падишаха. І запропонував падишах за таке диво півцарства, а він не погоджується, вимагає все царство і красуню — царівну на додачу. Розгнівався падишах і як вдарить парубка посохом у лоба! Той підхопився і спросоння не зрозумів, що трапилось, а на лобі гуля завбільшки з горіх, який упав йому на голову.

Сидить син під кушем, тре гулю і думає: «Як добре, що горіхи не виростають завбільшки з гарбуз!» І справді, як добре, що горіх — це горіх, а не гарбуз. Був би він завбільшки з гарбуз — і казка на цьому не закінчилася б.

Переклад українською Данила Кононенка

Горішки для білочки

Українська народна казка Полтавщини

Біля шкільного тиру росли два старих дуби. Коли приходила весна, вони одягалися в зелене вбрання. В дуплі одного дуба жили дві маленькі білочки, з пухнастими хвостиками. Щодня звірятка грайливо стрибали з гілки на гілочку, ніби гралися в хованки. Кішечка Кяра жалкувала, що не могла розважатися разом з ними. Хлопчик Сергійко частенько спостерігав за руденькими.

В Сергійковому саду ріс старий горіх. Щодня він рясно обдаровував усіх смачними плодами. Білочки також залюбки ласували щедрим врожаєм.

Дерево було дуже старе, і кожного року на ньому все більше з'являлося сухих гілочок. Минулої осені старий горіх всох. Білочки щодня прибігали до нього, але смачних ласощів там не було.

Тепер уже з сумом дивився хлопчик на білочок. І тому вирішив разом з дідусем зробити годівничку. Щодня прибігали до нього, але не тільки білочки, а й синички і горобчики. Їм Сергійко, спільно з сестричкою клав у годівничку горішки, яблучка, насіння. Малюк завжди радів зустрічі з пернатими й білочками.

А навесні удвох із мамою вони посадили у саду молоденький горіх. Пройде час, і на деревці знову з'являться горішки для Сергійка і для грайливих білочок.

Горіхи

Українська народна казка. Подніпров'я (Наддніпрянщини)

Не за високими горами, не за глибокими морями, а тут, у нашій славній Україні, на своєму обійсті посадив господар маленький саджанець горіха. Доглядав його, поливав, на зиму втеплив коріння листям. А матінка-зима вкрила все пухкою білою ковдрою. За декілька років із маленького саджанця горіх перетворився на молоде могутнє дерево. Весною зацвів і ріденько вкрився плодами-горішками.

Восени горішки дозріли, потріскались і попадали під дерево. Господар визбирав перший урожай горіхів і почастивав ними родину та сусідів. А один горішок закотився метрів зо три від дерева та й перезимував зиму. А весною проріс горішок молоденьким паростком.

Шелестить старий горіх листячком поскрипує гілками, ніби дякує своєму господарю за подароване життя. А господар у спекотну днину полюбляє перепочити в тіні густої горіхової крони. Часом він поєднує відпочинок із клепанням коси. І тоді під горіховою красою чути дзвінкит: тук-тук, тук-тук, тук-тук. А молоденький горіх росте собі із батьком-горіхом і говорить:

— А мені нікому не треба дякувати за подароване життя. Я сам собі виріс.

— Схаменися, синку, не будь зазнайкою, — говорить йому батько-горіх, — ти перш за все повинен дякувати мені за своє життя. Я народив горішки і один із них дав тобі життя.

Першої осені я прикрив тебе своїм листям, на тобі було занадто мало листячка. А дбалий господар ще й підгорнув листя до твого стовбура та вкутав його.

Та на зазнайку це не вплинуло. Він самовпевнено ріс, витягувався та до старого горіха так і не дотягся. За його зазнайство та зарозумілість послала йому природа тінь від вишого горіха. Стовбур молодого горіха витягувався, ніби хотів вирватися з-під тіні горіха-батька, та дарма. Така легковажна зарозумілість нікому не була на користь.

Ось і казочці кінець, а хто слухав той молодець. Вам казка а мені бубликів в'язка. Намотайте собі на вус і будьте чемні та слухняні.

Горіх

Автор: Віктор Заблоцький

Він ріс у нашому дворі поміж каштанами й кленами. Чи його посадці? хто, чи сам посіявся ніхто не знав. Стояв високий, стрункий, з розлогими вітами, на яких серед пахучого листя зеленіли ще дрібні кульки горіхів.

Раптом я побачив, як до горіха, злодійкувато оглядаючись, підійшов хлопець і здоровою палицею заходився гамселити по гіллю. Він намагався збити недозрілі плоди. Дерево шелестіло, сипалося листя... Мені здавалося, що воно тихо стогне від болю й незахищеності.

Хлопець був старший за мене, але я вже не думав про це. Швидко кинувся до нього й вихопив з його рук палицю.

— Ти нащо дерево нівечиш? — закричав я.— Хіба не бачиш, що горіхи зелені? А скільки гілок пооббивав...

— А ти хто такий?..— витріщив очі бешкетник.— Воно що — твоє?..

Моє! — розпалився я. І раптом додав примирливо: — Моє і твоє. Достигнуть — тоді й приходь, поласуємо горіхами.

Незнайомець глипнув на мене, постояв трохи, певно, вирішував, що йому робити далі, потім махнув рукою:

— А-а-а... Нехай росте. Бувай! І пішов своєю дорогою.

А мені стало радісно, гарно. Я підійшов до горіха й тихенько йому сказав: «Рости, горішку. Рости й не бійся. Я тепер тебе завжди захищатиму».

Дитяча казка. Горішок з сюрпризом

Автор: Олена Кукуєвицька

В осінньому парку білки робили запаси на зиму. Вони ховали горіхи в затишне місце, щоб взимку було чим підкріпитися. Але хитра ворона, помітивши білку, що бігла з горішком, стежила за нею, щоб потім поцупити захований горішок і з'їсти його! Цій вороні було лінь самій шукати собі їжу.

Білки знали про хитру ворону і намагалися сховати горіх тоді, коли поблизу нікого не було. Але ворона і тут всіх перехитрила. Вона ховалася за деревом, сидячи на гілці. Білки її не помічали, а з висоти вороні було дуже добре видно, куди вони ховають свій скарб. Білки лаялися з вороною, деякі плакали від образи. Але вони боялися ворони через її гострий дзьоб, і нічого не могли з нею зробити.

«Ну, досить вже!», - одного разу вирішила одна білка, у якій ворона потягла найбільше горіхів.

- «Я не збираюся залишатися голодною всю зиму через якусь нахабну ворону!»

Білка зробила вигляд, що ховає горішок, але сама непомітно його з'їла, а в шкаралупу поклала камінець. Щойно білка закопала горішок з сюрпризом, як ворона тут же підлетіла до схованки і схопила його. Ворона зручніше вмостилася на гілці, щоб з'їсти горіх. Та тільки-но розкусивши його, ворона каркнула, і видобуток полетіла на землю.

- Ой-ой-ой, - закаркала ворона. - Я зламала дзьоб! Я подряпала язика! Терміново лікаря!

В ту ж мить біля дерева, на якому сиділа ворона, з'явився величезний собака. Собака голосно гавкав.

- А ось і лікар прийшов! - сказала білка, що підбігла до дерева. Звичайно, ніякий це був не лікар, а звичайна собака. Але ворона так злякалася, що полетіла, світ за очі - подалі від цього місця. Летіла-летіла, і не помітила, як полетіла далеко від парку.

Тепер вона живе в якомусь дворі, а білки в парку вже не бояться залишитися без горіхів взимку.

Виявляється, на кожного хитрого знайдеться хтось хитріший.

Горіх і каштан

Мучинский Микола

На краю лісу росли горіх і каштан. Одного ранку проснувся горіх, дивиться - каштан увесь білий.

- Звідки в тебе така гарна одіж? - радіючи за нього, запитав горіх.

- Це цвіт, - гордо відповів каштан. – В тебе такого не буде.

Горіх зітхнув.

- О-о! Який чудовий в каштана цвіт!

То діти завітали до лісу і милувались каштаном. На горіха ніхто й не глянув.

Як каштан відцвів, горіх зацвів. Його цвіт був дуже скромний. Каштан глянув і відвернувся: «Аж соромно рости поряд. Що подумують, коли дізнаються про те, що він мій друг?»

Пройшов час... На обох деревах з'явилися зелені плоди. Згодом на горіх почали сідати птахи і клювати їх. Ті зривались з гілок, падали на землю. Каштан сміявся:

- Дивись! Моїх не чіпають. Бояться.

Подивився горіх, а вони обсіпані зеленими колючками. Дійсно страшно. Глянув на свої, а ті гладесенькі, беззахисні. Зітхнув бідолаха та мовчки порадів за друга.

Наступила осінь. Почали плоди обпадати. Зелена шкурка на них лопалась. Нападало їх так багато, що землю вкрили. Глянув каштан вниз, і каже з погордою:

- Ось ці гарні - мої, а ті всі решту - твої.

Горіх і собі глянув... А там серед гладеньких рудих каштанів валялись зморщені горіхи.

Зітхнув горіх і промовчав.

- Ой! Які гарні каштанчики! – раптом почули.

Це знову були діти. Вони похапцем збирали каштани.

- Ох, ці діти! – промовив хтось поряд. - Збирайте горіхи, в них такі смачні зернятка.

Глянули друзі, а ж то дорослі надійшли.

- Ой! Правда! Я так люблю горішки! - вигукнув хтось з дітей.

- І я! І я! – загукала малеча.

Вони висипали каштани і почали набивати кишені горіхами. Через хвилину на землі валялись лиш нікому не потрібні каштани.

- Тату! А що ж буде з ними? - запитав хтось.

- Та, напевне, дикі свині з'їдять.

Жаль стало горіху каштана. Хотів підбадьорити його, та той знову відвернувся. Тепер від сорому...

Дві білки і лисиця

Українська народна казка Поділля

Дві білки знайшли горіх та й засперечалися поміж собою.

— Він мій,— каже перша білка,— бо я його перша побачила.

— Ні, він мій! — казала друга. — Я його перша підняла.

Почула цю суперечку лисиця:

— Не сваріться,— сказала вона,— я помирю вас.

Стала поміж білками, розкусила горіх і сказала:

— Ця половинка належить тому, хто побачив горіх, а ця — тому, хто його підняв. А зерно — мені: за те, що я вас помирила.

По цих словах передала білкам порожні шкаралупи, зерно ж поклала собі в рот та й втекла.

ЗАГАДКИ ПРО ГОРІХ

Ріс на гілці в скриньці.
Підставляв сонцю бочок.
Скринька то не проста,
А округла кістяна. (Горіх)

В колисці підвісний
Влітку житель спить лісовий.
Осінь прийде строката
На зубок він потрапить. (Горіх)

Круглий, зрілий, засмаглий,
Попадався на зубок,
Розколотися все не міг,
А потрапив під молоток,
Хруснув раз – і тріснув бік. (Горіх)

ПРИСЛІВ'Я ТА ПРИКАЗКИ ПРО ГОРІХ

Незнайома людина, що горіх в шкарлупі.
Мовчать, як горіхи в мішку.
Якщо не розіб'єш горіха, так і ядра не з'їси.
Коли зубів не маю, тоді горіхи принесли.
Горіх смачний, та шкаралупа тверда.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Дати на горіхи
Дістанеться на горіхи
Лобом горіхи розбивати
Показати, на чому горіхи ростуть розкусити міцний горіх (розкусити твердий горіх)

ПІСНІ ПРО ГОРІХ

Котився горіх через дорогу (Народна)
Ішов козак ярмом-долиною (Народна)
Ой ти, дівчино, з горіха зерня (Іван Франко)